

Законодавче забезпечення судової реформи в Україні

5 квітня 2021 року в Інституті законодавства Верховної Ради України відбулося науково-експертне обговорення стану правового регулювання системи судоустрою, передумов «перезапуску» інститутів судової влади, міжнародного досвіду її організації, формування ІТ-інструментів у здійсненні правосуддя, ролі громадянського суспільства у реформуванні національної судової системи.

Необхідність переформатування правосуддя та пріоритетність судової реформи розглядається Президентом України **Володимиром Зеленським** як «найбільша проблема українців», а Комісією з питань правової реформи напрацьовано проект Стратегії розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, спрямованої на законодавче забезпечення гарантування права кожного громадянина на чесний, незалежний та справедливий суд.

На думку Першого заступника Голови Верховної Ради України, академіка НАПрН України **Руслана Стефанчука**, судова реформа є однією із найскладніших, а спеціальний статус судової гілки влади створює низку стандартів, що потребують дотримання. Водночас оновлення підходів до реформування судових органів гальмують певні рішення Конституційного Суду України. Законодавче забезпечення судової реформи має відбуватися на основі комплексного підходу: концепції реформування судоустрою, концепції систематизації українського законодавства та концепції систематизації й переосмислення вітчизняної юридичної освіти. Стратегічне визначення основних векторів політики та пріоритетів подальшого удосконалення законодавства про судоустрій, статус суддів і судочинство, у взаємозв'язку та взаємодії з іншими інститутами правосуддя, рівнем підготовки суддів та висококваліфікованих юристів – дозволить досягти поставленої мети.

Народний депутат України, академік НАН України **Олександр Копиленко** переконаний, що судова реформа є інклюзивним процесом, який передбачає діалог із професійними спільнотами, їхніми самоврядними органами та органами суддівського врядування. Саме дефіцит такого діалогу призвів до системних помилок, кризових явищ у судовій владі, перешкоджання ефективності правосуддя. Тому судова реформа і не досягає очікуваного результату. Попри наявне законодавче забезпечення, запит суспільства на очищення й оновлення суддівського корпусу залишається актуальним, що визначає перезапуск судової реформи, який підтримується владою, громадськістю і міжнародними партнерами. Парламент намагається вчасно реагувати на потреби законодавчого врегулювання здійснення правосуддя. Зокрема, у першому читанні прийнято законопроект (№ 3711-д), який дозволить відновити роботу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, удосконалити процедури її формування та діяльності.

В.о. директора Інституту законодавства, член-кореспондент НАН України **Євген Бершеда** зазначив, що реформування судової влади, законодавство у сфері судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів є предметом досліджень Інституту законодавства як унікального майданчика науково-експертних обговорень, а його фахівці беруть участь у робочих групах з підготовки об'єктів правового регулювання, здійснюють аналіз відповідних законотворчих ініціатив. Стан законодавчого забезпечення судово-правової реформи, її реалізації та гарантування відображено у виданнях Інституту, а результати моніторингу унормування судової влади, зокрема еволюції законодавчого урегулювання, стану, прогалин і колізій, пропозицій вчених і практиків, міжнародного досвіду передаються до Верховної Ради України.

Висловивши вдячність Інституту законодавства за актуалізацію питань сектору правосуддя та співпрацю у підготовці щорічної доповіді «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні», Заступник Голови Вищої ради правосуддя, кандидат юридичних наук **Олексій Малогацький** наголосив на системності і комплексності реформування судоустрою. На його думку, окрім нагальних проблем – запуску Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та відновлення добору суддів, важливим є належне фінансування судової влади як гарантія якісного здійснення судочинства й забезпечення права громадян на доступ до правосуддя. Також упорядкованість і зрозумілість процесуального законодавства, законодавства про судоустрій та статус суддів на пряму залежить від активної позиції самих суддів у цій царині. Разом із тим судова реформа має ґрунтуватися не лише на зміні законодавства, а й охоплювати організаційні та практичні аспекти діяльності судів, – переконаний доповідач.

Із посиланням на позицію Євросоюзу, завідувач відділу європейського права та міжнародної інтеграції Інституту законодавства, доктор юридичних наук, професор **Олена Гріненко** акцентувала увагу на співпраці з міжнародними експертами у питаннях реформування судоустрою. Відзначалося, що послы країн «Групи семи» (G7) представили Дорожню карту судової та антикорупційної реформ в Україні, зосередившись на необхідності термінового відновлення правових норм щодо боротьби з корупцією і гарантування прозорого призначення кандидатів на ключові посади у судові та правоохоронні органи.

Загальний огляд законодавчого забезпечення судової реформи та здійснення правосуддя в Україні представлено завідувачем відділу моніторингу законодавства Інституту законодавства, кандидатом юридичних наук, доцентом **Тетяною Барабаш**, яка звернула увагу на ухвалення 2020 року законів, що стосуються судочинства і матимуть позитивний вплив на роботу судів, Вищого антикорупційного суду України. Підкреслювалося, що Планом законопроектної роботи на 2021 рік передбачено Розділ 20 «Юстиція», в якому за напрямом «Права людини та доступ до правосуддя» закріплено 30 законопроектів комплексного характеру, зокрема й щодо реформи Вищої ради правосуддя, Державної судової адміністрації, Ради

суддів України, удосконалення діяльності Верховного Суду, створення та ліквідації місцевих судів у зв'язку зі зміною адміністративно-територіального устрою, суду присяжних тощо. Наявні законопроекти щодо реформатування у судовій владі у виступі розподілено таким чином: спрямовані на приведення законодавства України у відповідність із рішеннями Конституційного Суду України, а також на започаткування нових структурних змін у системі судоустрою; спрямовані на подолання кадрової кризи у місцевих судах та завершення добору кандидатів на посаду судді місцевого суду; законопроекти, що стосуються об'єму повноважень Вищої ради правосуддя.

У позиційних матеріалах Міністерства юстиції України на тему «Передумови «перезапуску» інститутів судової влади», представлених Директором Директорату правосуддя та кримінальної юстиції **Олександром Олійником**, важливою частиною судової реформи в Україні названо удосконалення роботи головних органів суддівського врядування – Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і Вищої ради правосуддя. З метою комплексного врегулювання питань організації діяльності цих органів наведено низку законодавчих ініціатив, що передбачають нові інституційні та організаційні зміни у системі правосуддя. Зокрема, йдеться про перерозподіл повноважень між Вищою радою правосуддя та Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, новий порядок формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, призупинення кадрових процесів у системі судоустрою, порядок обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя.

Відзначивши участь Інституту законодавства у підготовці пропозицій до щорічної доповіді Вищої ради правосуддя за 2020 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні», головний науковий співробітник, кандидат юридичних наук **Олена Белова** висловилася на користь запровадження додаткових гарантій незалежності суддів для убезпечення їх від можливих зловживань, визначених у Рекомендації Венеційської комісії. Йшлося про подальше впровадження рекомендацій GRECO щодо незалежності НАЗК та громадської підзвітності НАЗК, а також створення регулярного механізму надання звітів НАЗК щодо перевірки декларацій суддів відповідному судовому органу (ухвалення порядку моніторингу способу життя декларантів та вжиття додаткових заходів зі зменшення ризиків ручного відбору декларацій для повної перевірки).

На переконання судді Окружного адміністративного суду міста Києва, кандидата юридичних наук **Костянтина Пащенка**, встановлена Конституцією України заборона впливу на суддю у будь-який спосіб поширюється і на доступ до професії. Органи суддівського самоврядування та врядування повинні мати реальні інструменти для захисту незалежності суду і формування суддівського корпусу на засадах доброчесності та

професійності, здійснення оцінки доброчесності суддів за загальновідомими та встановленими законом критеріями.

Підтримавши колегу, Голова Миколаївського районного суду, кандидат юридичних наук, доцент **Микола Войнаровський** підкреслив, що прискорення процесу формування нової ВККС міжнародними експертами та фахівцями правничих професій є ефективним способом добору суддів, спрямованим на забезпечення доступу громадян до правосуддя.

На доцільність законодавчого спрощення порядку добору та призначення кандидатів на посаду судді звернула увагу завідувач сектору Інституту законодавства Верховної Ради України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник **Ірина Гуменюк**. Охарактеризувавши цей процес з позиції впливу об'єктивних і суб'єктивних чинників, доповідачка відзначила необхідність скорочення тривалості етапів добору та узгодженість соціальних гарантій, під час проходження спеціальної підготовки суддів, із нормами трудового законодавства.

Одним із ключових аспектів електронної демократії в інформаційному суспільстві та важливою складовою удосконалення судової системи є електронне правосуддя, – підкреслила заступник завідувача відділу моніторингу законодавства Інституту законодавства, кандидат юридичних наук, доцент **Людмила Левицька**. Нормативно-правові підходи до цифровізації системи судової влади в Україні передбачають забезпечення двосторонньої комунікації між судом, учасниками судового процесу та іншими заінтересованими особами за допомогою засобів сучасних електронних інформаційно-комунікаційних технологій, визнання електронних інформаційних ресурсів та електронних транзакцій належними й допустимими доказами у судовому процесі, вчинення усіх процесуальних дій в електронному форматі.